

De Nederlandse kennisziekte

Auteur(s):

Soete, L.L.G.

Hoogleraar internationale economie aan de Universiteit Maastricht.

luc.soete@algec.unimaas.nl

Verschenen in:

ESB, 88e jaargang, nr. 4394, pagina 51, 7 februari 2003

Rubriek:

Prikkel

Trefwoord(en):

Technologische vooruitgang werd vroeger binnen de economie gezien als manna uit de hemel. De naam 'Dutch disease', zoals die vorige eeuw ingang vond in Nederlandse opinie- en beleidsstukken, had evenwel voornamelijk betrekking op de manier waarop het nationale manna uit de grond geen vooruitgang maar eerder ziektekiemen voortbracht. Hiermee werd in de eerste plaats verwezen naar de sociale gulheid waarmee de aardgasbaten werden gebruikt om een systeem van sociale zekerheid te ontwikkelen waarbij arbeidsongeschiktheid als het ware de letterlijke, fysieke illustratie werd van de Nederlandse ziekte.

De Nederlandse kennisziekte is van een heel andere aard - ook al wordt ook gretig gebruik gemaakt van aardgasbaten middels de zogenaamde ices-kis middelen. Kennis wordt al lang niet meer met manna uit de hemel vereenzelvigd. Tegenwoordig is kennis het resultaat van investeringen in onderzoek en ontwikkeling, in menselijk kapitaal en in innovatievermogen. Die investeringen worden uitgevoerd door bedrijven, overheden en overheidsinstellingen zoals universiteiten, de grote technologische instituten, technologietransfers en innovatiecentra. Achter het begrip Nederlandse kennisziekte zit de vaststelling dat ook hier sprake lijkt van een zeker verdringingseffect: het ter beschikking stellen van publieke middelen voor kennisinvesteringen de afgelopen decennia lijkt geen impuls gegeven te hebben aan de kennisinvesteringen van het bedrijfsleven in Nederland. In tegendeel, sinds meer dan dertig jaar nemen deze investeringen gestaag af. Niets duidt er voorlopig op dat deze trend zou worden gekeerd. Afgelopen jaar werd bekend dat, na Ericsson dat in september aankondigde zijn onderzoeksafdeling te sluiten, en de mededeling van kpn dat het zijn voltallig onderzoekspersoneel afstoot en bij tno onderbrengt, ook Lucent zijn onderzoeksafdeling in Hilversum sluit. In amper twee maanden werd een sanering van bedrijfsonderzoek in Nederland doorgevoerd van zo'n duizend man op een totaal van amper 45.000. Ondanks de buitenlandse zeggenschap in het geval van Ericsson en Lucent betrof het hier onderzoekslaboratoria met een lang historisch en heel eigen Nederlands verleden.

De Nederlandse kennisziekte kan wellicht best omschreven worden als het uit elkaar groeien van publieke en private onderzoek en ontwikkeling: het langzaam wegconcurreren uit kleine landen van eigen, private o&o die zich internationaal steeds verder specialiseert, ondanks hoge nationale publieke o&o-uitgaven. Centraal staat in deze ziekte de spanning tussen een marktgedreven internationaliseringproces van bedrijfsgericht onderzoek en een omgekeerd overheidsgedreven nationaliseringproces van publiek onderzoek. Belastinggeld, al dan niet uit aardgasbaten, mag immers niet naar het buitenland afvloeien. Zo kenmerkte het Nederlandse publieke onderzoeksbeleid zich het laatste decennium vooral door een versterking van de nationale concurrentie tussen universiteiten en publieke onderzoekcentra, zoals de vorming van onderzoekscholen. Het gevolg was ongetwijfeld een belangrijke kwaliteitsimpuls van het publieke onderzoek. Dit leidde echter niet tot onderzoeksspecialisatie maar eerder tot verdere onderzoeksduplicatie. Praktisch elke universiteit speelde in op dezelfde, nieuwe, veelbelovende onderzoeksgebieden (life sciences, nanotechnologie, informatietechnologie, nieuwe materialen, enzovoort). Daarbij werd tegen elkaar geconcentreerd bij het aantrekken van zowel binnenlandse als buitenlandse toponderzoekers. Het uiteindelijke resultaat is een vrij autarkisch wetenschapslandschap met een veelheid aan verschillende, relatief kleine onderzoeksgroepen, die elk op zoek zijn naar bijkomende financiering en netwerken met andere Europese publieke onderzoeksgroepen. In dit licht bezien beantwoorden de plannen voor een Europese onderzoeksruimte juist voor de kleine Europese landen aan een absolute noodzaak, namelijk de behoefte binnen de grenzen van de Europese Unie te komen tot een sterkere specialisatie van onderzoek met een betere afstemming tussen privaat en publiek onderzoek. Deze behoefte overschrijdt duidelijk het domein van het publieke onderzoek. Zonder een beleid dat zich ook richt op het private deel van de onderzoeksruimte en de koppeling tussen publiek en privaat dreigt als het ware een Europeanisering van de Nederlandse kennisziekte. De forse financiële injectie uit het Europese zesde kaderprogramma voor met elkaar netwerkende universiteiten en publieke onderzoeksinstituten belet uiteindelijk in niets de verdere teloorgang van private onderzoeksactiviteiten in Europa. Misschien dat kpn, uit financiële nood gedwongen, wel het voorbeeld heeft gegeven van hoe nieuwe vormen van publiekprivate samenwerking de manier zijn om onderzoek en ontwikkeling op termijn in Nederland en Europa te behouden. In die zin heeft de huidige economische malaise uiteindelijk wel een positief effect, ook op kennisinvesteringen. Het dwingt immers niet alleen het bedrijfsleven maar ook nationale overheden tot keuzes. Economie blijft een 'dismal science', ook wat het kennisbeleid betreft: niet alles kan. Zelfs op het gebied van onderzoek zullen keuzes gemaakt moeten worden. Het manna komt al lang niet meer uit de hemel vallen.